

University of Groningen

Juridische handreiking bij het gedragswetenschappelijke Best Interests of the Child-Assessment in de asielprocedure

Beltman, Daan; van Os, Carla; Zijlstra, Elianne

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2017

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Beltman, D., van Os, C., & Zijlstra, E. (2017). Juridische handreiking bij het gedragswetenschappelijke Best Interests of the Child-Assessment in de asielprocedure. Onderzoeks- en Expertisecentrum voor Kinderen en Vreemdelingenrecht.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

rijksuniversiteit
 groningen

faculteit gedrags- en
 maatschappijwetenschappen

onderzoeks- en expertisecentrum
 voor kinderen en
 vreemdelingenrecht

Juridische handreiking bij het gedragswetenschappelijke Best Interests of the Child-Assessment in de asielprocedure

mr. D. Beltman
 mr. drs. E.C.C. Van Os
 dr. A.E. Zijlstra

Oktober 2017

KINDERPOSTZEGELS
 voor kinderen door kinderen

Inhoudsopgave

1	Introductie	3
2	Procedurele aspecten	5
2.1	Inleiding	5
2.2	Het inbrengen van belangen van kinderen in gezinnen vs alleenstaande minderjarige asielzoekers	5
2.3	De status van het BIC-Assessments als deskundigenadvies	6
2.4	Het deskundigenadvies en de geloofwaardigheid van verklaringen	8
2.5	Kindspecifieke belemmeringen om gehoord te worden	9
3	Materiële aspecten	12
3.1	Inleiding	12
3.2	Kindspecifieke vervolgingsgronden	12
3.3	Kindspecifieke subsidiaire beschermingsgronden	13
3.3.1	Artikel 1 Handvest	14
3.3.2	Artikel 2 EVRM	14
3.3.3	Artikel 3 EVRM en artikel 15 van de Kwalificatierichtlijn	15
3.4	Kindspecifieke humanitaire beschermingsgronden	17
3.5	Kindspecifieke bescherming in het terugkeerbesluit	18

1 Introductie

Het Onderzoeks- en Expertisecentrum voor Kinderen en Vreemdelingenrecht doet onderzoek naar de wijze waarop de Best Interests of the Child-Assessment vormgegeven moet worden voor recent gearriveerde minderjarigen die alleen of met hun ouders(s) asiel aanvragen. Dit onderzoeksproject heeft een orthopedagogisch en een juridisch onderdeel. In deze handreiking staat de volgende¹ juridische vraag centraal:

Op basis van welke (inter)nationale en Europese regelgeving (waaronder het VN-Kinderrechtenverdrag) en jurisprudentie kan informatie over de ontwikkeling van recentelijk gevluchte kinderen worden ingebracht in de asielprocedure?

Het doel van dit onderzoeksproject is de ontwikkeling van een wetenschappelijk gefundeerde methodiek en werkwijze voor besluitvorming voor de eerste aanvraag van de asielprocedure die recht doet aan het ontwikkelingsperspectief van kinderen conform de bepalingen van het VN-Kinderrechtenverdrag en overige juridische kaders van de rechten van het vluchtelingenkind. Deze handreiking maakt onderdeel uit van dit onderzoeksproject. Dit onderzoek wordt gefinancierd door Stichting Kinderpostzegels Nederland.

Deze juridische handreiking gaat over kinderen in de asielprocedure. Dit zijn alleenstaande minderjarigen of kinderen die deel uitmaken van een gezin. Het gedragswetenschappelijke deskundigenadvies, verwoord in een Best Interests of the Child (BIC)-Assessment, geeft invulling aan artikel 3 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK). Het BIC-Assessment heeft als doel dat de informatie over de belangen van een kind in de asielprocedure als deskundigenadvies wordt betrokken in de migratierechtelijke besluitvorming. Deze handreiking is gebaseerd op een juridisch literatuur- en jurisprudentiestudie, een expertmeeting met advocaten en rechtswetenschappers² en een analyse van verscheidene gedragswetenschappelijke deskundigenadviezen van het Onderzoeks- en Expertisecentrum voor Kinderen en Vreemdelingenrecht van de Rijksuniversiteit Groningen. Uit onderzoek van Beltman et al. (2016)³ blijkt dat de BIC-Assessments, zowel procedureel als materieel, effectiever⁴ ingezet en toegepast kunnen worden. Deze handreiking beoogt daartoe juridische handvatten te bieden aan juristen die de gedragswetenschappelijke BIC-Assessments in de asielprocedure inbrengen of deze informatie moeten toepassen in de besluit- of oordeelsvorming.⁵

Leeswijzer

De handreiking maakt een onderscheid tussen procedurele- en materiële aspecten, waarbij het BIC-Assessment als uitgangspunt wordt genomen om 'vertaald' te kunnen worden naar de juridische context.⁶

¹ De andere juridische vraag betreft de timing van het uitvoeren en inbrengen van de BIC-Assessment. Hierover wordt een separaat rapport opgesteld.

² Expertmeeting Onderzoeks- en Expertisecentrum voor Kinderen en Vreemdelingenrecht op 2 oktober 2015.

³ D. Beltman, M.E. Kalverboer, A.E. Zijlstra, E.C.C. Van Os, D. Zevulun, The Legal Effect of Best-Interests-of-the-Child Reports in Judicial Migration Proceedings: A Qualitative Analysis of Five Cases, in: Ton Liefwaard & Julia Sloth-Nielsen (Eds.), The United Nations Convention on the Rights of the Child: Taking Stock after 25 Years and Looking Ahead, Leiden: Brill| Nijhoff 2016, p. 655-680.

⁴ Met 'effectiever' wordt bedoeld dat er mogelijkheden zijn om de informatie uit het BIC-Assessment meer gericht te gebruiken in de juridische context.

⁵ Advocaten, rechtsvertegenwoordigers, juridisch medewerkers van de rechterlijke macht, rechters en IND-beslisambtenaren.

⁶ Vgl. D. Beltman en A.E. Zijlstra, 'De doorwerking van 'het belang van het kind' ex artikel 3 IVRK in het migratierecht: vanuit een bottom-up benadering op weg naar een top-down toepassing', *JNVR* 2013, nr. 4, p. 306; Beltman en Zijlstra concludeerden onder meer dat een goede vertaalslag van gedragswetenschappelijke deskundigenadviezen over het 'belang van het kind' van eminent belang is voor de doorwerking van artikel 3 IVRK in migratierechtelijke procedures.

Voor wat betreft de procedurele aspecten gaat de handreiking in op de praktische belemmeringen bij het inbrengen van belangen van alleenstaande minderjarige asielzoekers in vergelijking met het inbrengen van belangen van kinderen in gezinnen (2.2); de gerechtelijke erkenning van het gedragswetenschappelijke BIC-Assessment als deskundigenadvies (2.3); de betrouwbaarheid van verklaringen (2.4); en tot slot de participatie (het horen) van het kind in de besluitvorming (2.5).

De materiële aspecten worden beschreven aan de hand van de drie wettelijk gefundeerde gronden op basis waarvan in Nederland aan kinderen internationale bescherming geboden kan worden en er wordt stilgestaan bij de bescherming van het kind in het terugkeerbesluit, dat onderdeel kan zijn van de meeromvattende beschikking indien er sprake is van een negatief besluit op de verblijfsaanvraag. Dit zijn respectievelijk: de kindspecifieke vervolgingsgronden (3.2), de kindspecifieke subsidiaire beschermingsgronden (3.3), de kindspecifieke humanitaire beschermingsgronden (3.4) en de kindspecifieke bescherming in het terugkeerbesluit (3.5).

2 Procedurele aspecten

2.1 Inleiding

In de volgende paragraaf (2.2) bespreken we de in de praktijk bestaande belemmeringen die er zijn bij het inbrengen van belangen van kinderen in gezinnen in vergelijking tot alleenstaande minderjarige asielzoekers. Vervolgens komt de erkenning van de deskundigheid van het gedragswetenschappelijke rapport aan de orde (2.3). Daarna wordt besproken welke (juridische) betekenis de verklaringen hebben die in het BIC-Assessment worden afgelegd (2.4). Tot slot wordt ingegaan op de mogelijke belemmeringen die er voor het kind kunnen zijn om te participeren in de besluitvorming, dat wil zeggen of het kind in staat is om in de asielprocedure gehoord te worden (2.5).

2.2 Het inbrengen van belangen van kinderen in gezinnen vs alleenstaande minderjarige asielzoekers

In de asielprocedure zijn er procedurele- en naar aanleiding daarvan materiële verschillen tussen de behandeling van alleenstaande kinderen en kinderen in gezinnen. Alleenstaande minderjarigen dienen in beginsel zelfstandig een aanvraag in (of dat wordt namens hen gedaan door de voogd), terwijl kinderen in gezinnen doorgaans onderdeel zijn van de aanvraagprocedure van hun ouders. In de praktijk van de Nederlandse asielprocedure, waarin besluitvorming sec plaatsvindt op basis van de aanvraag van een aanvrager (zie artikel 4:2 van de Algemene wet bestuursrecht), wordt het belang van het kind dat ‘meelift’ op de aanvraag van de ouders niet primair beoordeeld. De procedure is daar ook niet op ingericht:

- Alleen de kinderen in gezinnen vanaf vijftien jaar en ouders worden in de procedure standaard gehoord.
- Het horen van kinderen in gezinnen geschiedt niet door ambtenaren die een cursus voor het horen van kinderen hebben gevolgd.
- Het horen vindt niet plaats in kindvriendelijke hoorruimtes.
- De ouders worden niet uitvoerig bevraagd over de betrokken belangen van hun kinderen bij het besluit.

Informatie over het belang van het kind in een gezin die met het BIC-Assessment wordt ingebracht, kan alleen een rol spelen in de beoordeling van het asielrelaas van de ouders. Als de IND het asielverzoek van ouders afwijst, wordt de ingebrachte informatie over het belang van het kind niet op haar eigen merites behandeld als een verzoek om internationale bescherming.

Gelet op deze praktijk is het begrijpelijk dat advocaten bij zaken van alleenstaande minderjarige asielzoekers eerder geneigd zijn om informatie over het belang van het kind in te brengen dan bij kinderen in gezinnen. Echter, op grond van artikel 3 IVRK maakt het niet uit of het kind zelfstandig een aanvraag heeft ingediend of niet. Artikel 3 IVRK schrijft immers voor dat het belang van het kind een eerste overweging is wanneer een kind geraakt wordt door een te nemen besluit of maatregel, dat geldt ook voor kinderen in gezinnen.

In de huidige praktijk kan zonder beleidswijzingen dit probleem op twee manieren geadresseerd worden: 1) Wanneer in asielprocedures van kinderen in gezinnen een BIC-Assessment is overgelegd, schrijven artikel 3:2, artikel 3:4 en artikel 3:46 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) in samenhang met artikel 3 en 12 IVRK voor, dat ook de kinderen in gezinnen gehoord dienen te worden en dat hun belangen een eerste overweging dienen te zijn in de belangenafweging. Daarbij zal door de staatssecretaris gemotiveerd moeten worden wanneer

het algemene belang voorrang krijgt boven het belang van het kind (zie hierover de richtlijnen van het VN-Kinderrechtencomité, General Comment, nr. 14⁷).

2) Kinderen in gezinnen kunnen ook een zelfstandige asielaanvraag indienen waardoor hun belangen in de huidige asielprocedure wel primair beoordeeld worden op hun merites in de context van het asielrelaas. Als er sprake is van kindspecifieke vervolgingsgronden (bijvoorbeeld genitale verminking van meisjes of rekrutering van kindsoldaten of seksuele uitbuiting), kan het kind op basis daarvan een asielstatus krijgen (en de ouders vervolgens een afgeleide vergunning) (zie paragraaf 3.2). Om belangen van kinderen in gezinnen een eerste overweging te laten zijn in de asielprocedure en om erachter te komen of een zelfstandige aanvraag voor het kind ook zinvol kan zijn, zal de advocaat⁸ het gesprek aan moeten gaan met de ouders over het kind en met het kind zelf. De advocaat moet in dat geval goed op de hoogte zijn welke kindspecifieke vervolgingsgronden aan de orde kunnen zijn en daar gerichte vragen over kunnen stellen. Een BIC-Assessment kan informatie bevatten die een zelfstandig asielaanvraag voor een kind kan ondersteunen.

2.3 De status van het BIC-Assessments als deskundigenadvies

De gedragswetenschappelijk BIC-Assessments van het Onderzoeks- en Expertisecentrum voor Kinderen en Vreemdelingenrecht van de Rijksuniversiteit Groningen voldoen aan de wettelijke en in de rechtspraak geformuleerde eisen die worden gesteld aan het deskundigenadvies. Kenmerkend voor deskundigenadviezen is dat de juistheid ervan in rechte slechts in beperkte mate kan worden betwist omdat rechters (en andere juristen) niet over de benodigde kennis beschikken om zelfstandig de inhoud van deskundigenadviezen te beoordelen.⁹

Deskundigenadviezen hebben dezelfde zorgvuldigheidseisen als die gelden voor het bestuur bij het voorbereiden en nemen van een besluit, *ex* artikel 3:2 *jo.* artikel 3:9 Awb.¹⁰ Volgens vaste jurisprudentie van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: Afdeling) is er sprake van een deskundigenadvies als het advies *op een onafhankelijke, onpartijdige en inzichtelijke wijze informatie verschaft, onder aanduiding – voor zover mogelijk – van de bronnen waaraan de informatie is ontleend.* De motivering van het advies moet daarnaast kenbaar en voldoende draagkrachtig zijn.¹¹ De Afdeling oordeelde in 2005: *‘de in het advies gevolgde gedachtegang moet duidelijk en voldoende controleerbaar zijn en voldoende basis bieden voor verdere besluitvorming’.*¹² Dit houdt onder andere in dat de motivering van het advies voldoende specifiek is, gelet op de relevante feiten.¹³ De adviseur dient bovendien op grond van artikel 3:9 Awb gekwalificeerd te zijn om het onderzoek uit te voeren.

Volgens het VN-kinderrechtencomité, dat toezicht houdt op de naleving van het IVRK, is het voor een zorgvuldig en integraal beeld van de belangen van het kind noodzakelijk om

⁷ VN-Kinderrechtencomité, General Comment nr. 14,

http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf.

⁸ Expertmeeting Onderzoeks- en Expertisecentrum voor Kinderen en Vreemdelingenrecht van 2 oktober 2015; Het doen van een zelfstandige asielaanvraag voor kinderen die al onderdeel zijn van de aanvraag van de ouders of verzorgers is volgens advocaten niet vanzelfsprekend. Ze worden namelijk enkel betaald voor het bijstaan van de aanvragers van de verblijfsvergunning, de ouders. Voor het spreken van de kinderen naast de ouders of verzorgers is volgens hen vaak geen tijd en er wordt daarvoor geen proceskostenvergoeding uitbetaald. Bovendien achten advocaten zich niet bekwaam genoeg om met kinderen te praten.

⁹ Zie annotatie van R.W.J. Severijns bij ABRvS, 28 mei 2015, ECLI:NL:RVS:2015:1783, AB 2015/290.

¹⁰ A. Pahladsingh, Onderverdeling van deskundigenrapporten in het asielrecht, *JNVR* 2010, nr. 2/17, p. 2; ACVZ, Expertise getoetst. De rol van deskundigenadvisering in de asielprocedure 2012, p. 20; en ABRvS, 23 oktober 2003, *JB* 2003, 321, r.o. 2.3.1.

¹¹ ACVZ, Expertise getoetst. De rol van deskundigenadvisering in de asielprocedure 2012, p. 22.

¹² ABRvS, 27 februari 2008, 200706926/1, ECLI:NL:RVS:2008:BC5265.

¹³ J.C.A. De Poorter en Y.M. Van Soest-Ahlers, Advisering in het bestuursrecht: over advisering aan bestuursorganen in het kader van de uitoefening van een publiekrechtelijke bevoegdheid: een praktische handleiding, Alphen aan den Rijn: Wolters-Kluwer 2008, p. 61-62.

daarvoor het liefst een multidisciplinair team van deskundigen te raadplegen dat kennis heeft van kindspecifieke problematiek (orthopedagogen, ontwikkelingspsychologen etc.).¹⁴

De gedragswetenschappelijke BIC-Assessments van het Onderzoeks- en Expertisecentrum voor Kinderen en Vreemdelingenrecht worden opgesteld door gekwalificeerde gedragswetenschappers die bekwaam zijn in het (diagnostisch¹⁵) onderzoek doen bij kinderen.¹⁶ De onderzoeken vinden plaats onder supervisie van bij de NVO¹⁷ geregistreerde hoofdonderzoekers. Ook voeren externe pedagogen en psychologen, aangesloten bij de NVO, respectievelijk het NIP¹⁸, de BIC-Assessments uit volgens de methodiek die door het Expertisecentrum is ontwikkeld. Zij ontvangen hiervoor training.

De gedragswetenschappers worden in de huidige praktijk door advocaten of voogden¹⁹ verzocht om een BIC-Assessment uit te voeren. De onderzoekers zijn niet verbonden aan één van de partijen in de asielprocedure. Door gebruikmaking van een (inzichtelijk) wetenschappelijk gevalideerde²⁰ onderzoeksmethodiek wordt de BIC-Assessment opgesteld waarin de belangen van het kind onderbouwd worden vastgesteld. De onderzoekers gaan daarbij in op de vraag welke beschermende factoren en welke risicofactoren voor de ontwikkeling van het kind aanwezig zijn en hoe deze beïnvloed zouden worden door het besluit over de toekomstige verblijfplaats van het kind.²¹ In de rechtspraak worden de gedragswetenschappelijke deskundigenadviezen als zodanig erkend.

In de uitspraak van de rechtbank Almelo van 28 november 2011²², bevestigd door de Afdeling op 13 november 2012²³, gaat de rechtbank uit van de deskundigheid van de rapporten en de opstellers:

"Naar het oordeel van de rechtbank kan verweerder de conclusies en adviezen uit deze rapporten niet weerleggen door middel van slechts – niet nader onderbouwde – stellingen over onder meer de deskundigheid van de opsteller(s) ervan of over de objectiviteit en wetenschappelijkheid van de rapporten. (...). Bovendien is namens eiseres onderbouwd gesteld dat de rapporten van dr. mr. M.E. Kalverboer voldoen aan de vereisten die aan orthopedagogische gedragswetenschappelijke rapportages worden gesteld, terwijl door verweerder geen enkel argument is aangevoerd op grond waarvan zou moeten worden aangenomen dat bedoelde rapporten niet aan de juiste wetenschappelijke vereisten voldoen."

In twee andere zaken waarin de rechtbank de deskundigheid van de rapporten heeft bevestigd²⁴, wordt dit door de Afdeling tot twee maal toe niet betwist.²⁵ In een andere zaak oordeelde de

¹⁴ VN-Kinderrechtencomité, General Comment nr. 14,

http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf.

¹⁵ Zie voor de richtlijn inzake orthopedagogische (gedragswetenschappelijke) diagnostiek:

[https://www.nvo.nl/bestanden/Bestanden_nieuwe_website_2015_-_2016/Registratie/1166-](https://www.nvo.nl/bestanden/Bestanden_nieuwe_website_2015_-_2016/Registratie/1166-2/Richtlijn_voor_de_casusbeschrijving_230413def.pdf)

[2/Richtlijn_voor_de_casusbeschrijving_230413def.pdf](https://www.nvo.nl/bestanden/Bestanden_nieuwe_website_2015_-_2016/Registratie/1166-2/Richtlijn_voor_de_casusbeschrijving_230413def.pdf). Orthopedagogen richten zich in hun onderzoek op het functioneren van het gehele opvoedingssysteem. De opvoeding en de obstakels hierin en in de bredere context (het leefmilieu in de samenleving) die de ontwikkeling van de kinderen kunnen bedreigen. De orthopedagogische (gedragswetenschappelijke) diagnostiek includeert ook de psychodiagnostiek (p.3).

¹⁶ De onderzoekers handelen in overeenstemming met de Beroepscode voor (ortho)pedagogen:

https://www.nvo.nl/bestanden/Beroepscode/840-1/Beroepscode_web.pdf.

¹⁷ Nederlandse Vereniging van Pedagogen en Onderwijskundigen.

¹⁸ Nederlands Instituut van Psychologen.

¹⁹ De IND doet zelf geen onderzoek naar het belang van het kind of schakelt geen deskundigen in om dit onderzoek uit te voeren. Dit zou wel mogelijk zijn op grond van artikel 10, derde lid, onder d, van de Procedurerichtlijn, 2013/32/EU.

²⁰ A.E. Zijlstra, In the best interest of the child; a study into a decision-support tool validating asylum-seeking children's rights from a behavioural scientific perspective (proefschrift Groningen), Groningen: RUG 2013.

²¹ Volgens het Nederlandse jeugdrecht (zie artikel 1:255 BW) kan de bedreiging van de ontwikkeling van het kind nopen tot het opleggen van een maatregel in het belang van het kind om de bedreiging op te heffen.

²² Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Almelo, 28 november 2011, Awb 11/8341, ECLI:NL:RBSGR:2011:28040.

²³ ABRvS, 13 november 2012, 201113292/1 A/4 www.raadvanstate.nl.

Afdeling dat de staatssecretaris de BIC-Assessment onvoldoende heeft betrokken in zijn besluitvorming, waarmee ook impliciet de deskundigheid van de opstellers van de BIC-Assessment is erkend.²⁶

Aan de stelling van de staatssecretaris dat de rapporten niet deskundig zouden zijn omdat ze onvolledig, niet inzichtelijk, niet objectief zouden zijn opgesteld²⁷ of enkel gebaseerd zijn op 'een eigen verklaring'²⁸, wordt door de Afdeling in de betreffende uitspraken voorbij gegaan en daarover heeft de rechtbank geoordeeld dat de staatssecretaris zijn stellingname niet heeft onderbouwd met een contra-expertise.²⁹

2.4 Het deskundigenadvies en de geloofwaardigheid van verklaringen

De staatssecretaris beoordeelt in het kader van de aanvraag van een asielvergunning de geloofwaardigheid van het asielrelaas. In de BIC-Assessment wordt vaak verwezen naar aspecten uit het asielrelaas van het kind en of zijn ouders die relevant zijn voor het kunnen vaststellen van de belangen van het kind. De Afdeling heeft hierover geoordeeld dat aan de inhoud van een deskundigenrapport enkel waarde hoeft te worden gehecht voor wat betreft de onderdelen die zien op verklaringen die door de staatssecretaris niet als ongeloofwaardig zijn aangemerkt in de beoordeling van het asielrelaas, tenzij de ongeloofwaardig geachte verklaringen op een andere manier worden gestaafd.³⁰ Alleen als uit het asielrelaas naar voren komt dat er angst is voor onmenselijke en/of vernederende behandeling bij terugkeer in het land van herkomst (art. 3 EVRM) ligt het wat de Afdeling betreft anders. Als de medisch psychische klachten in het deskundigenrapport worden aangemerkt als 'typerend' of 'kenmerkend'³¹ voor, of 'consistent'³² met, de afgelegde (door de staatssecretaris ongeloofwaardig geachte) verklaringen moet het rapport wel meegewogen worden. Dit is ook anders wanneer uit het deskundigenonderzoek blijkt dat getwijfeld kan worden aan het oordeel van de staatssecretaris dat het asielrelaas ongeloofwaardig is vanwege medische (psychische) redenen die ten grondslag liggen aan de afgelegde verklaringen tijdens het nader gehoor (zie meer hierover onder 3.4).³³ De Afdeling heeft overwogen dat het deskundigenonderzoek in dat geval niet af mag doen aan de enkel aan de staatssecretaris voorbehouden bevoegdheid om de geloofwaardigheid van het asielrelaas te beoordelen. De deskundige moet zich bij zijn of haar expertise houden, dus mag enkel uitspraken doen die het doel van het onderzoek betreffen. De staatssecretaris mag zich, wanneer het onderzoek is erkend als een deskundigenonderzoek, echter niet inhoudelijk uitlaten over het werk van de deskundige³⁴ en dient een contra-expertise daar tegenover te stellen wanneer hij de conclusies uit het onderzoek betwist.³⁵ De

²⁴ Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Amsterdam, 4 oktober 2010, AWB 10/3789 en AWB 09/42885, ECLI:NL:RBSGR:2010:BU3196 en Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Amsterdam, 25 augustus 2011, AWB 11/4572 en AWB 11/4573.

²⁵ ABRvS, 16 juni 2011, 201010430/1/V1, ECLI:NL:RVS:2011:BQ9503 en ABRvS 11 april 2013, 201110279/1/V1, www.raadvanstate.nl.

²⁶ ABRvS, 20 mei 2015, ECLI:NL:RVS:2015:1673.

²⁷ ABRvS, 27 maart 2013, 201112714/1/V3, ECLI:NL:RVS:2013:BZ8682.

²⁸ ABRvS, 11 april 2013, 201110279/1/V1, ECLI:NL:RVS:2013:BZ8723.

²⁹ Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Amsterdam, 25 augustus 2011, AWB 11/4572 en AWB 11/4573.

³⁰ ABRvS, 15 september 2015, ECLI:NL:RVS:2015:3010, r.o. 1.3; ABRvS, 10 juni 2015, ECLI:NL:RVS:2015:1919, r.o. 4.1; ABRvS, 25 augustus 2014, ECLI:NL:RVS:2014:3262, r.o. 3.6.

³¹ ABRvS, 31 juli 2013, ECLI:NL:RVS:2013:621.

³² ABRvS, 19 februari 2014, ECLI:NL:RVS:2014:600; Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Middelburg, 5 december 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:16675.

³³ ABRvS, 28 mei 2015, ECLI:NL:RVS:2015:1783, AB 2015/290, m.nt. R.W.J. Severijns, r.o. 2.2; Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Middelburg, 5 december 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:16675, r.o. 18.

³⁴ Zie de noot van R.W.J. Severijns onder 5 bij: ABRvS, 28 mei 2015, ECLI:NL:RVS:2015:1783, AB 2015/290.

³⁵ Zie ABRvS, 31 juli 2013, ECLI:NL:RVS:2013:621, r.o. 3.8; ABRvS, 19 februari 2014, ECLI:NL:RVS:2014:600, r.o. 5.8-5.9; en zie ook de noot van A.W. Eijkelboom en G. Lourens onder 12 bij: Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Amsterdam, 5 augustus 2016, AWB 16/15687 en AWB 16/15690, JV 2016/266; en vgl. ook Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Zwolle, 23 december 2016, ECLI:NL:RBOVE:2016:5126, r.o. 4.

deskundigenrapporten dienen dan wel te specificeren dat de gediagnosticeerde medisch psychische toestand van de betrokkene (ook) aan de orde was ten tijde van het afleggen van de door de staatssecretaris ongeloofwaardig geachte verklaringen. Wanneer het deskundigenonderzoek enkel uitgaat van de medisch psychische situatie op het moment van het onderzoek, en dat geruime tijd na het nader gehoor heeft plaatsgevonden, zal de Afdeling de staatssecretaris volgen dat aan de conclusies uit het deskundigenonderzoek geen waarde gehecht hoeft te worden wanneer uit het medisch onderzoek van Medifirst of FMMU voorafgaand aan het nader gehoor blijkt dat de betrokkene in staat was om gehoord te worden.³⁶

De deskundigen die het BIC-Assessment uitvoeren, doen, in tegenstelling tot de staatssecretaris, niet aan waarheidsvinding, maar stellen door middel van de onder 2.2 genoemde methodiek een (diagnostische) assessment op wat resulteert in een advies over de belangen van het kind. De kinderen en, indien aanwezig, ouders worden geïnterviewd, de onderzoekers observeren het kind in de directe (sociale) omgeving en professionals die werken met het kind worden geïnterviewd. Daarnaast vullen alle betrokkenen ook diagnostische vragenlijsten in. Op basis van alle verzamelde informatie wordt het BIC-Assessment opgesteld.³⁷ Het is dan ook de vraag of de hierboven aangehaalde jurisprudentie ten aanzien van het niet toekennen van waarde aan delen van het onderzoek die zijn gebaseerd op verklaringen die door de staatssecretaris als ongeloofwaardig zijn bevonden, hier opgaat, aangezien de conclusies in de gedragswetenschappelijke rapporten niet alleen gebaseerd zijn op verklaringen van kinderen.

Tot slot heeft de rechtbank (hierin niet tegengesproken door de Afdeling³⁸) in een zaak waarin de staatssecretaris de waarde van de uitgevoerde BIC-Assessment ter discussie had gesteld, het volgende overwogen:

“(…) Hetgeen verweerder in dit verband naar voren heeft gebracht geeft onvoldoende aanknopingspunten om te twijfelen aan de juistheid van de bevindingen en conclusies in dit rapport. In het bijzonder ziet de rechtbank niet in dat het interviewen van eiseres, haar dochter en de leerkracht van de dochter, afbreuk doet aan de zorgvuldigheid waarmee het rapport tot stand is gekomen. Het lijkt onvermijdelijk dat voor een onderzoek als het onderhavige de input van de direct betrokkenen noodzakelijk is om tot bevindingen te komen. Overigens hebben de onderzoekers zich naast de informatie uit de vragenlijsten tevens gebaseerd op de binnen de universiteit van Groningen bestaande expertise op het gebied van kinderen, ontwikkeling en kinderrechten en op internationaal wetenschappelijk onderzoek op deze gebieden.”³⁹

2.5 Kindspecifieke belemmeringen om gehoord te worden

Kinderen en ouders die gevlucht zijn en arriveren in een gastland waar ze asiel vragen, hebben relatief vaak te maken met traumatische stressklachten en angst.⁴⁰ Hen direct na aankomst bevragen over hun verleden is soms zowel fysiek als psychisch onmogelijk. Er is tijd voor herstel nodig. Professionals schatten in dat gemiddeld genomen op z'n minst een maand rust nodig is voordat een diagnostisch interview met gearriveerde minderjarigen en hun ouders mogelijk is. Gemiddeld duurt een BIC-Assessment in de asielpprocedure zes weken, te starten vanaf tenminste een maand na aankomst in Nederland.

³⁶ ABRvS, 6 juli 2017, ECLI:NL:RVS:2017:1832, r.o. 2.5; ABRvS, 15 september 2015, ECLI:NL:RVS:2015:3010, r.o. 1.2; ABRvS, 28 mei 2015, ECLI:NL:RVS:2015:1783, AB 2015/290, m.nt. R.W.J. Severijns, r.o. 3-5.

³⁷ Zie hiervoor de notitie: M.E. Kalverboer en A.E. Zijlstra, 'Orthopedagogische rapportages in het vreemdelingenrecht', Rijksuniversiteit Groningen: 2012.

³⁸ ABRvS, 7 maart 2013, 201111613/1/V3, www.raadvanstate.nl.

³⁹ Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Haarlem, 10 oktober 2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BU4352, r.o. 2.12.

⁴⁰ Van Os (2016). The best interests of the child assessment with recently arrived refugee children. In M. Sormunun (ed.), *The best interests of the child – A dialogue between theory and practice*. (pp. 70-73). Strasbourg: Council of Europe. Retrieved from: <https://rm.coe.int/1680657e56>.

De aanvrager van een asielvergunning dient compleet, consistent en coherent te kunnen verklaren⁴¹ en voor kinderen lijkt hiervoor, gelet op de regelgeving, geen uitzondering te worden gemaakt. Een zorgvuldig genomen besluit *ex artikel 3:2 Awb* is alleen zorgvuldig voorbereid en genomen in het belang van het kind wanneer het kind fysiek en mentaal in staat is (geweest) om op een wijze te (hebben) kunnen verklaren die passend is bij zijn of haar ontwikkeling, waarbij aan de verklaringen de waarde gehecht wordt die passend is bij die ontwikkeling. Dit wordt vereist door artikel 12 *jo.* artikel 3 en artikel 6 IVRK.⁴² Het BIC-Assessment kan ter onderbouwing van de kwetsbaarheid van het kind informatie bevatten over de medisch psychische en fysieke gesteldheid van het kind die van invloed is op het kunnen afleggen van verklaringen die het kind geacht wordt te doen tijdens de hoormomenten in de asielprocedure. Als het rapport tijdens de asielprocedure wordt inbracht, kunnen daarin aanwijzingen staan voor de mate waarin het kind problemen ondervonden kan hebben om compleet, consistent of coherent te verklaren of waarom verklaringen van een kind in latere instantie gedaan afwijken, tegenstrijdigheden of nieuwe feiten bevatten ten opzichte van de eerder gedane verklaringen.⁴³ De diagnostische informatie uit het BIC-Assessment zou reden kunnen zijn voor de staatssecretaris (onderdelen van) de procedure te herzien. Eerdere processtappen kunnen namelijk door de IND opnieuw uitgevoerd worden wanneer verklaringen op essentiële onderdelen moeten worden gewijzigd of aangevuld worden.⁴⁴ Op basis van de EU-Procedure richtlijn 2013/32/EU, die ten dele is geïmplementeerd in IND-werkinstructie nr. 2015/8 (Bijzondere Procedurele Waarborgen) kan de (aanvang van de) asielprocedure daarnaast opgeschort worden voor nader medisch onderzoek of medisch psychische behandeling. Verder kunnen er specifieke maatregelen genomen worden die tegemoetkomen aan de vastgestelde kwetsbaarheid van het kind.

In de gedragswetenschappelijke BIC-Assessment kunnen aanwijzingen staan waarbij getwijfeld kan worden of het kind in staat is geweest om compleet, consistent en coherent te kunnen verklaren. Daarnaast kan er worden geadviseerd dat er speciale waarborgen bij het horen in acht moeten worden genomen. Ook kan uit het BIC-Assessment voortvloeien dat er rekening gehouden moet worden met specifieke stressklachten bij de interpretatie van verklaringen van het kind. Te denken valt dan bijvoorbeeld aan de volgende indicaties in het BIC-Assessment:

- Psychische klachten zoals emotionele problemen of trauma-gerelateerde stress klachten waardoor het kind moeite heeft te verklaren over gebeurtenissen waar hij/zij zich voor schaamt of die een bepaalde angst oproepen of waardoor een diepgeworteld wantrouwen te verwachten valt waardoor het kind moeilijk zijn verhaal kan doen.
- Het kind scoort hoog op een instrument dat PTSS indiceert.
- Het kind behoeft speciale behandeling in verband met zijn psychische klachten wanneer met hem in gesprek wordt gegaan over gebeurtenissen die hebben geleid tot die klachten.
- Geheugenverlies; herbelevingen; ‘vermijding’; verhoogde waakzaamheid; insomnia; verhoogde stress; concentratiestoornis; en onzekerheid.

⁴¹ Vgl. Rechtbank 's-Gravenhage, zp Haarlem, 10 juli 2014, ECLI:NL:RBDHA:2014:8940 en Rechtbank 's-Gravenhage, zp Middelburg, 31 maart 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:3437.

⁴² Zie VN-Kinderrechtencomité, General Comment 12 en General Comment 14, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf> en http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf.

⁴³ Anders dan in ABRvS, 25 augustus 2014, *JV* 2014/327, ECLI:NL:RVS:2014:3262, r.o. 2.1-2.4

⁴⁴ Paragraaf C1/2.3 VC 2000: “De IND kan de termijnen van de algemene asielprocedure verlengen op grond van artikel 3.115, eerste lid, aanhef en onder d, Vb, als de IND door de gewijzigde verklaringen van de vreemdeling; de aanvraag voor een verblijfsvergunning asiel voor bepaalde tijd opnieuw moet beoordelen; de vreemdeling opnieuw een eerste of nader gehoor moet afnemen (...)”

- Het kind heeft veel ingrijpende (mogelijk traumatische) levensgebeurtenissen meegemaakt.
- Er is sprake van moeilijk controleerbare angsten, suïcidaliteit, of emotionele problemen.
- Nader medisch diagnostisch onderzoek of behandeling is noodzakelijk.

3 Materiële aspecten

3.1 Inleiding

In de asielprocedure wordt primair beoordeeld of Nederland gehouden is het kind (alleenstaand of binnen een gezin) internationale bescherming te bieden. Subsidiar wordt ambtshalve onderzocht of er bijzondere omstandigheden van humanitaire aard zijn die aanleiding geven alsnog tot bescherming van het kind over te gaan. In geval van een afwijzing van de asielaanvraag wordt een terugkeerbesluit genomen waarin staat dat er op het kind de verplichting rust om Nederland binnen een termijn van 28 dagen (of 0 dagen⁴⁵) te verlaten. In de volgende paragrafen wordt respectievelijk ingegaan op de informatie uit de gedragswetenschappelijke deskundigenadviezen die betrekking heeft op de kindspecifieke gronden die kunnen leiden tot internationale bescherming (3.2-3.3), de kindspecifieke humanitaire gronden (3.4), en de kindspecifieke bescherming die een terugkeerbesluit moet bieden (3.5). In al deze gevallen wordt geen onderscheid gemaakt tussen alleenstaande minderjarige asielzoekers en kinderen uit gezinnen en staat het 'belang van het kind' als een eerste overweging in de besluitvorming voorop, *ex* artikel 3 IVRK en artikel 24 van het Handvest van Grondrechten van de Europese Unie (Handvest).⁴⁶ Beide bepalingen behoren te worden uitgelegd en te worden toegepast overeenkomstig de richtlijnen⁴⁷ van het VN-kinderrechtencomité, General Comment nummer 14.⁴⁸

3.2 Kindspecifieke vervolgingsgronden

Artikel 1A, onder twee, van het Vluchtelingenverdrag, geïmplementeerd in artikel 29, eerste lid, onder a, Vw 2000, biedt aan een ieder, dus ook aan kinderen, bescherming die gegronde vrees heeft voor vervolging wegens ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of politieke overtuiging, die zich bevindt buiten het land waarvan hij/zij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil inroepen (...).

Waar autoriteiten in landen van herkomst nog bescherming kunnen bieden aan volwassenen of wanneer volwassenen zelf nog bescherming kunnen vinden in de landen van herkomst door bijvoorbeeld gebruik van hun sociale netwerk is het aannemelijk dat dat veel lastiger is voor kwetsbare kinderen: kinderen zijn minder weerbaar en hebben doorgaans een beperkter sociaal netwerk. Bovendien zullen de autoriteiten in de landen van herkomst waarschijnlijk de ouders of andere familieleden verantwoordelijk houden voor de bescherming van hun kinderen. Onderzocht zou moeten worden of ouders daadwerkelijk in staat zijn om hun kinderen voldoende kunnen beschermen, rekening houdend met de specifieke kwetsbaarheden van de ouders. Gevluchte kinderen kunnen bijzondere beschermingsnoden hebben. Zo hebben kinderen een veilige ontwikkelingsomgeving nodig om in op te groeien.⁴⁹

⁴⁵ Doorgaans in geval van een herhaalde aanvraag.

⁴⁶ Zie artikel 51 Handvest: Via de in het vreemdelingenrecht van toepassing zijnde en in het bijzonder in de asielprocedure geïmplementeerde Procedurerichtlijn, 2013/32/EU en Kwalificatierichtlijn, 2011/95/EU is het Handvest van toepassing.

⁴⁷ VN-Kinderrechtencomité, General Comment nr. 14, http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf.

⁴⁸ M.E. Kalverboer en D. Beltman, General Comment nummer 14 in vreemdelingenprocedures. De Toepassing van General Comment 14 van het VN-Kinderrechtencomité ter doorbreking van de impasse ten aanzien van het 'belang-van-het-kind'-beginsel in vreemdelingenprocedures, *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht* 2014, afl. 7/8, p. 187-193.

⁴⁹ Zie voor de 14 omgevingscondities die aanwezig moeten zijn in de opvoedingsomgeving van een kind om op een gezonde en veilige manier te kunnen ontwikkelen: M.E. Kalverboer en A.E. Zijlstra, Het belang van het kind in het Nederlands Recht, Amsterdam: SWP 2006; A.E. Zijlstra, In the best interest of the child; a study into a decision-support tool validating asylum-seeking children's rights from a behavioural scientific perspective (proefschrift Groningen), Groningen: RUG 2013.

Op grond van het bovenstaande kan gesteld worden dat de drempel voor het aannemen van een vluchtelingenstatus voor een kind lager ligt dan bij volwassenen, zoals ook de VN-Vluchtelingenorganisatie UNHCR bepleit.⁵⁰ De gronden van de ouders om als vluchteling beschermd te worden, kunnen ook bij het kind aanwezig zijn, maar bij kinderen is er sprake van een hogere beschermingsnood vanwege de hogere mate van kwetsbaarheid van het kind. De grotere beschermingsnood is reden om het kind internationale bescherming als vluchteling toe te kennen, ook wanneer de ouders of verzorgers daar mogelijk in eerste instantie⁵¹ niet zelf voor in aanmerking komen.

Naast de vervolgingsgronden die ouders mede namens het kind aanvoeren, die mogelijk bij het kind nog nijpender kunnen uitpakken, kan er kindspecifieke vrees voor vervolging aanwezig zijn die noopt tot internationale bescherming, zoals de vrees voor genitale verminking, gedwongen uithuwelijking, eerwraak, bloedwraak, kinderontvoering, rekrutering als kindsoldaat, kinderhandel en kinderarbeid (arbeidsgerelateerde en/of seksueel gerelateerde uitbuiting)⁵², maar ook in geval de ontwikkeling van het kind in gevaar is door verwestering⁵³ of de afwezigheid van minimale standaarden van sociaal-cultureel-economische rechten, zoals adequate huisvesting, schoon drinkwater en voedsel of wanneer kinderen door het ontbreken van geboorteregistratie onthouden zijn van onderwijs, gezondheidszorg en andere diensten.⁵⁴

Informatie uit het BIC-Assessment kan de vervolgingsgronden en de kindspecifieke vervolgingsgronden nader onderbouwen. In de BIC-Assessments kunnen bijvoorbeeld de volgende aanwijzingen staan:

- Discriminatie minderheidsgroep.
- Eerwraak-situatie: angst om bijvoorbeeld vermoord te worden door de familie van degene waarmee het kind een relatie is aangegaan.
- Angst voor seksueel misbruik en uitbuiting.
- Dreiging van rekrutering door het leger
- Angst voor gedwongen kinderarbeid.
- Politieke vervolging van ouder, waarbij het kind ook gevaar loopt.
- Vrees voor gedwongen genitale verminking met als gevolg stigmatisering en uitsluiting van het sociale leven.
- Angst voor bloedwraak: angst om door eigen familie vermoord te worden in verband met bijvoorbeeld voorkeuren voor een andere partner dan de familie had gewild.

3.3 Kindspecifieke subsidiaire beschermingsgronden

Subsidiaire bescherming kan geboden worden aan mensen die geen ‘vluchteling’ zijn volgens de vluchtelingdefinitie (zie 3.2) en die in hun land van herkomst te vrezen hebben voor de dood(straf) (artikel 2 EVRM), marteling of onmenselijke of vernederende behandeling (artikel 3 EVRM) of inbreuk op de menselijke waardigheid (artikel 1 Handvest) of het risico lopen slachtoffer te worden van willekeurig geweld als gevolg van een (inter)nationaal gewapend conflict (artikel 15c van de Kwalificatierichtlijn 2011/95/EU). Behalve artikel 1 Handvest zijn deze bepalingen geïmplementeerd in artikel 29, eerste lid onder b, Vw 2000.

⁵⁰ UNHCR, Guidelines on International protection, Child Asylum Claims under Articles 1(A)2 and 1(F) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, 2009,

<http://www.refworld.org/pdfid/4b2f4f6d2.pdf>, 4-5 en 13-17; UNHCR, Guidelines on Policies and Procedures in Dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum, 1997, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3360.html>, 8.6-8.10.

⁵¹ Alsnog zouden ouders/verzorgers een afgeleide vergunning kunnen krijgen wanneer het kind wel in aanmerking komt voor internationale bescherming vgl. de regeling langdurig verblijvende kinderen.

⁵² UNHCR, Guidelines on International protection, Child Asylum Claims under Articles 1(A)2 and 1(F) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, 2009, <http://www.refworld.org/pdfid/4b2f4f6d2.pdf>, 18-36.

⁵³ Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Arnhem, 18 januari 2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:484.

⁵⁴ Idem, 35-36.

3.3.1 Artikel 1 Handvest

Artikel 1 Handvest beschermt tegen inbreuken op de menselijke waardigheid en strekt verder dan artikel 2 en 3 EVRM en artikel 15c van de Kwalificatierichtlijn. De bescherming op grond van artikel 2 en 3 EVRM is alleen aan de orde wanneer er sprake is van een reëel risico op levensbedreigende of onmenselijke of vernederende omstandigheden (zie paragrafen 3.3.2 en 3.3.3) in de landen van herkomst. De drempel om beschermd te worden op basis van artikel 1 Handvest ligt veel lager. Het potentiële risico (i.p.v. het reële risico) op aantasting van de menselijke waardigheid zou voldoende moeten zijn om tot bescherming over te gaan.⁵⁵ De aantasting van de menselijke waardigheid is eerder aan de orde bij kwetsbare mensen, vanwege hun verminderde weerbaarheid, en speelt een rol in kwesties over de verplichting voor staten om te zorgen voor menselijke leefomstandigheden en om te voorzien in bijzondere behoeften van kwetsbare mensen, zoals toegang tot medische zorg en duurzame re-integratie in de maatschappij (ook wanneer die garanties ontbreken in de landen van herkomst⁵⁶).⁵⁷ Als blijkt dat in een land van herkomst de leefomstandigheden voor het kind niet adequaat zijn, waar bovendien niet tegemoet gekomen kan worden aan de bijzondere behoeften van het kind zou artikel 1 Handvest tot (subsidiare) bescherming van het kind kunnen verplichten.⁵⁸

De volgende diagnostische informatie uit het BIC-Assessment kan in verband gebracht worden met het recht op bescherming van de menselijke waardigheid:

- Informatie over de leefomstandigheden in het land van herkomst die bedreigend zijn voor de ontwikkeling van het kind.
- Informatie over het gebrek aan bescherming tegen erbarmelijke leefomstandigheden in het land van herkomst waardoor ontwikkelingschade niet afgewend kan worden.

3.3.2 Artikel 2 EVRM

Artikel 2 EVRM⁵⁹ bevat een positieve verplichting voor staten om passende maatregelen te nemen die het recht op leven waarborgen van alle personen die onder de jurisdictie van de staat vallen. Staten moeten derhalve alles doen wat redelijkerwijs van hen verwacht mag worden om een reëel risico en onmiddellijke bedreiging van het leven te voorkomen.⁶⁰ Ontoegankelijkheid van medische zorg/behandeling (wat zou resulteren in een levensbedreigende situatie) in het land van terugkeer kan ook leiden tot schending van artikel 2 EVRM.⁶¹ Nederland moet ervoor zorgen dat voorkomen wordt dat het leven van een kind bij terugkeer in gevaar is. Daarbij moet vastgesteld worden dat zijn medische (psychische, psychiatrische, fysieke) omstandigheden bij terugkeer niet onmiddellijk levensbedreigend zijn.

Ook in het kader van artikel 2 EVRM ligt de drempel om tot bescherming van het kind over te gaan lager dan bij volwassenen (vgl. 3.2). Kinderen zijn kwetsbaarder dan volwassenen.

⁵⁵ C. Dupré, Article 1 and the scope of EU Law, in: S. Peers, T. Herve, J. Kenner en A. Ward, *The EU Charter of Fundamental Rights. A Commentary*, Oxford en Portland: Hart Publishing 2014, p. 20 en vgl. Europees Hof van Justitie, 21 december 2011, C-411/10 en C-493/10 (N.S.)

⁵⁶ Vgl. Artikel 21 Verdrag Europese Unie waarin is bepaald dat het eerbiedigen van de menselijke waardigheid niet alleen geldt voor binnen het territorium van de EU, maar ook daarbuiten.

⁵⁷ C. Dupré, Article 1 and the scope of EU Law, in: S. Peers, T. Herve, J. Kenner en A. Ward, *The EU Charter of Fundamental Rights. A Commentary*, Oxford en Portland: Hart Publishing 2014, p. 5.

⁵⁸ Artikel 1 jo. artikel 24 jo. artikel 14 (onderwijs) en/of artikel 34 (sociale zekerheid en bijstand) en/of artikel 35 (gezondheidszorg) en/of artikel 36 (toegang tot diensten van algemeen economisch belang) en/of artikel 37 (milieubescherming).

⁵⁹ Zie ook artikel 2 Handvest en artikel 15a van de Kwalificatierichtlijn 2011/95/EU.

⁶⁰ EHRM, 28 oktober 1998, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58257> (*Osman tegen Het Verenigd Koninkrijk*).

⁶¹ EHRM, 23 maart 2010, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97848> (*Oyal tegen Turkije*).

Bepaalde omstandigheden in het land van herkomst kunnen voor volwassen (nog) niet levensbedreigend zijn, omdat zij weerbaarder zijn, terwijl ze dat voor kinderen wel zijn.

De volgende informatie uit het gedragswetenschappelijke BIC-Assessment geeft de kwetsbaarheid van het kind aan en kan in bepaalde gevallen in verband worden gebracht met artikel 2 EVRM. Dat kan reden zijn voor nader onderzoek om vast te kunnen stellen dat in het land van herkomst er geen reëel risico is op een onmiddellijk levensbedreigende situatie voor het kind:

- Bedreiging van het leven door suïcidale klachten die worden verwacht toe te nemen bij terugkeer naar het land van herkomst.
- Medische (psychische) klachten waarvoor medicatie en behandeling noodzakelijk is om te kunnen (over)leven en die niet toegankelijk zijn in het land van herkomst.
- Bedreiging van het leven in het land van herkomst door politieke- of religieuze overtuiging of seksuele geaardheid.
- Bedreiging van het leven in het land van herkomst door eerwraak of bloedwraak situatie.

3.3.3 Artikel 3 EVRM en artikel 15 van de Kwalificatierichtlijn

Artikel 3 EVRM⁶² en artikel 15 van de Kwalificatierichtlijn, 2011/95/EU, bevatten een positieve verplichting voor staten om effectieve bescherming te bieden in geval van een reëel risico op een minimale graad van ernst van schade door marteling, onmenselijke of vernederende behandeling in het land van herkomst (het *non-refoulement* verbod) of door ernstige en individuele bedreiging van het leven als gevolg van willekeurig geweld in het kader van een internationaal of binnenlands gewapend conflict (respectievelijk artikel 15b en 15c van de Kwalificatierichtlijn, 2011/95/EU).

Ook in andere gevallen waarin mogelijk ernstige schade optreedt, ligt subsidiaire internationale bescherming, op grond van artikel 3 EVRM⁶³, in de rede. Dit kan gaan om direct levensbedreigende⁶⁴ omstandigheden of wanneer door afwezigheid van medische behandeling of door een gebrek aan toegang tot medische behandeling een snelle, ernstige en onomkeerbare achteruitgang in de gezondheidstoestand of een aanzienlijke vermindering van de levensverwachting optreedt^{65,66}. Of door schade door de gebrekkige (sociaal-cultureel-economische) humanitaire omstandigheden in het land van herkomst, bijvoorbeeld vanwege

⁶² Zie ook artikel 3 Handvest en artikel 15b van de Kwalificatierichtlijn 2011/95/EU.

⁶³ Zie HvJEU 18 december 2014, C-542/13, (M'Bodj) *JV* 2015/23, m.nt. HB; HvJEU, 18 december 2014, C-562/13, *JV* 2015/59 m.nt. F.F. Larsson (Abdida) en zie hierover S.G. Kok, Medische omstandigheden en internationale bescherming, *A&MR* 2015/1, p. 1-37: Het Hof oordeelt in deze arresten dat artikel 15 van de Kwalificatierichtlijn niet voorziet in internationale bescherming in het geval van medische- en overige humanitaire omstandigheden.

⁶⁴ EHRM, 27 mei 2008, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86490> (*N. tegen Het Verenigd Koninkrijk*); EHRM, 2 mei 1997, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58035> (*D. tegen Het Verenigd Koninkrijk*).

⁶⁵ EHRM, 13 december 2016, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169662> (*Paposhvili tegen België*): Het EHRM legt de bewijslast voor het onderzoek naar de beschikbare (in de praktijk voldoende en geschikte behandeling) en toegankelijke (zowel juridisch als feitelijke toegang) medische behandeling bij de staat nadat de betrokkene een begin van bewijs heeft geleverd. Vervolgens moet de beschikbaarheid van een sociaal- en familienetwerk, de kosten van de behandeling en de reisafstand om toegang te krijgen tot de behandeling in de beoordeling worden betrokken.

⁶⁶ N.B. In zijn brief van 11 april 2017 (TK, vergaderjaar 2016-2017, 19637, nr. 2312) heeft de staatssecretaris gereageerd op het Paposhvili-arrest, waarbij hij verwijzend naar de jurisprudentie van het Europees Hof van Justitie (*supra* noot 64), het oordeel van het EHRM enkel van toepassing verklaart voor de reeds bestaande praktijk van de ambtshalve toets aan artikel 64 van de Vreemdelingenwet (medische noodsituatie) en van de mogelijkheid voor migranten om een specifieke artikel 64 aanvraag te doen. Wanneer vervolgens een tijdelijk verblijfsstatus op basis van artikel 64 wordt verleend (lees: uitstel van de vertrekplicht), zal na een jaar onafgebroken verblijf, een reguliere vergunning op grond van tijdelijke humanitaire omstandigheden kunnen worden aangevraagd (zie 3.4). De Nederlandse Orde van Advocaten heeft in een brief van 8 juni 2017 aan de staatssecretaris kritiek geleverd op zijn bovenvermeld reactie op het Paposhvili-arrest (zie <https://www.advocatenorde.nl/juridische-databank/download/wetgevingsadviezen/339180/1>). Zie voor drie richtinggevend afdelingsuitspraken in dit verband: ABRvS 28 september 2017, ECLI:NL:RVS:2017:2627 en ABRvS 28 september 2017, ECLI:NL:RVS:2017:2628 en ABRvS 28 september 2017, ECLI:NL:RVS:2017:2629.

gebreken in de toegang tot en beschikbaarheid van medische zorg⁶⁷, gebrekkige adequate opvangomstandigheden⁶⁸, de afwezigheid van een sociaal- en familienetwerk⁶⁹, het opgeven van een persoonlijke identiteit (c.q. door verwestering)⁷⁰, of de afwezigheid van scholing.⁷¹ In die gevallen gaat het om een cumulatie van bijzondere individuele risicofactoren in combinatie met de algehele situatie in het land van herkomst. In die context worden kinderen, die specifieke beschermingsnoden hebben⁷², als extreem kwetsbaar beschouwd.⁷³ De bijzondere kwetsbare positie van het kind maakt dat de drempel om tot bescherming van het kind over te gaan lager ligt dan bij volwassenen (vgl. 3.2). Bij een kind kan het eerder aannemelijk zijn dat er sprake zal zijn van de minimale graad van ernst⁷⁴ en een reëel risico op ernstige schade die geleden zou worden bij terugkeer naar het land van herkomst, dan dat dat het geval zou zijn bij een volwassene.

De volgende informatie uit de gedragswetenschappelijke BIC-Assessment geeft de kwetsbaarheid van het kind aan. Dit kan reden zijn voor nader onderzoek om vast te kunnen stellen dat in het land van herkomst de situatie niet zal leiden tot een reëel risico op ernstige schade:

- Medisch (psychische) klachten waarvoor geen behandeling beschikbaar is of waarvoor toegang tot behandeling onmogelijk is in het land van herkomst.
- Vanwege enkel afkomst, politieke- of religieuze overtuiging, seksuele geaardheid of verwestering een serieuze dreiging van ernstige ontwikkelingsschade in het land van herkomst.
- Vanwege afkomst, politieke- of religieuze overtuiging, seksuele geaardheid of verwestering geen kansen op scholing en werk en daardoor serieuze dreiging van ernstige ontwikkelingsschade in het land van herkomst.
- Behoren tot een minderheidsgroep die niet zonder meer door de overheid van het land van herkomst beschermd wordt en daardoor serieuze dreiging van ontwikkelingsschade.
- De afwezigheid van een sociaal- en familienetwerk in het land van herkomst.
- De gebrekkige kansen voor vrouwen (meisjes) om zich in het land van herkomst te ontwikkelen.
- Geen of inadequate toegang tot onderwijs in het land van herkomst.

⁶⁷ EHRM, 13 december 2016, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169662> (*Paposhvili tegen België*); EHRM, 2 mei 1997, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58035> (*D. tegen Het Verenigd Koninkrijk*); en EHRM, 27 mei 2008, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86490> (*N. tegen Het Verenigd Koninkrijk*).

⁶⁸ Europese Commissie voor de Rechten van de Mens, 10 maart 1994, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-46519> (*M.N. tegen Frankrijk*); EHRM, 21 januari 2011, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103050> (*M.S.S. tegen België en Griekenland*); en EHRM, 28 juni 2011, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105434> (*Sufi and Elmi tegen Het Verenigd Koninkrijk*); en EHRM, 4 november 2014, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-148070> (*Tarakhel tegen Zwitserland*).

⁶⁹ EHRM, 13 december 2016, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169662> (*Paposhvili tegen België*). En zie *mutatis mutandis*: EHRM, 10 september 2015, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157325> (*R.H. tegen Zweden*) en EHRM, 20 juli 2010, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99992> (*N. tegen Zweden*).

⁷⁰ Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats 's-Hertogenbosch, 20 januari 2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BP1516, *JV* 2011/105, r.o. 16. N.B. de staatssecretaris is niet tegen deze uitspraak in hoger beroep gegaan. En zie *mutatis mutandis*: EHRM, 26 juni 2014, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145018> (*M.E. tegen Zweden*); EHRM, 23 maart 2016, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161829> (*F.G. tegen Zweden*); Europees Hof van Justitie, 7 november 2013, gevoegde zaken C-199/12, C- 200/12 en C-201/12 (*Minister voor Immigratie en Asiel tegen X, Y en Z*): in deze zaken ging het over het bij terugkeer naar het land van herkomst opgeven van een seksuele geaardheid en een religieuze overtuiging, dat in strijd met artikel 3 EVRM kan worden bevonden.

⁷¹ Zie Raad voor Vreemdelingenbetwistingen 10 oktober 2016, nr. 176 046 (*RvV X / II*), r.o. 2.3.2, http://multimedia.knack.be/documenten/arrest.pdf?_ga=1.231476253.306966413.1481050414.

⁷² EHRM, 4 november 2014, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-148070> (*Tarakhel tegen Zwitserland*), r.o. 99: "Children have specific needs that are related in particular to their age and lack of independence, but also to their asylum-seeker status".

⁷³ Idem, r.o. 99 en 119.

⁷⁴ EHRM, 21 januari 2011, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103050> (*M.S.S. tegen België en Griekenland*): de minimale graad van ernst is een relatief begrip en afhankelijk van de omstandigheden van het geval, zoals de leeftijd van betrokkene (r.o. 219). En zie *mutatis mutandis*: Europese Commissie voor de Rechten van de Mens, 10 maart 1994, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-46519> (*M.N. tegen Frankrijk*), r.o. 60.

- Geen adequate opvangmogelijkheden in het land van het herkomst.

3.4 Kindspecifieke humanitaire beschermingsgronden

Wanneer internationale bescherming niet aan de orde is, kan een kind alsnog beschermd worden in het geval van klemmende redenen van humanitaire aard (*ex* artikel 13, onder c, *jo.* artikel 14, eerste lid, onder e Vw 2000, *jo.* artikel 3.6a, 3.6b en 3.48 Vb 2000).⁷⁵ Er wordt dan geen asielvergunning, maar een reguliere vergunning uitgegeven. Het gaat dan bijvoorbeeld⁷⁶ om gevallen waarbij een kind in Nederland slachtoffer, slachtoffer-aangever of getuige-aangever is van mensenhandel (kinderhandel); slachtoffer is of dreigt te worden van eegerelateerd of huiselijk geweld; slachtoffer is of dreigt te worden van arbeidsgerelateerde uitbuiting of kinderarbeid; medische behandeling behoeft; of buiten schuld niet meer uit Nederland kan vertrekken. Wanneer sprake is van langdurig verblijf is er speciaal ‘humanitair’ beleid voor kinderen: de regeling langdurig verblijvende kinderen (vanaf vijf jaar verblijf)⁷⁷ en de regeling voor verwesterde schoolgaande Afghaanse meisjes (vanaf tien jaar verblijf)⁷⁸. Ook kan er krachtens artikel 3.6a, eerste lid, onder a, Vb 2000, ambtshalve een verblijfsvergunning worden toegekend op basis van humanitaire gronden vanwege schending van het recht op gezinsleven en privéleven *ex* artikel 8 EVRM, waarbij het belang van het kind in de beoordeling een eerste overweging is⁷⁹, en waarbij de ontwikkeling van het kind (*ex* artikel 6 IVRK) het uitgangspunt zou moeten zijn.⁸⁰ Op grond van jurisprudentie van het EHRM dienen de autoriteiten in het kader van artikel 8 EVRM na een ‘belang van het kind’-onderzoek niet alleen met de belangen van het kind rekening te houden maar ook kenbaar die belangen te wegen.⁸¹

De bovengenoemde voorbeelden vormen enkel een niet-limitatieve opsomming van mogelijke klemmende redenen van humanitaire aard. Artikel 3.6a, eerste lid, onder c Vb 2000 *jo.* 3.48, tweede lid, onder b, Vb 2000 geeft aan dat ook aan andere vreemdelingen dan die genoemd zijn in de regelgeving een verblijfsvergunning verleend kan worden. Gedacht kan worden aan kinderen wier ontwikkeling ernstig in gevaar is.⁸² Het BIS-Assessment kan daarbij ter onderbouwing dienen. De mate van kwetsbaarheid van het kind in samenhang met de overige omstandigheden van het geval kan een rol spelen in de ambtshalve beoordeling of er sprake is van klemmende redenen van humanitaire aard.

De volgende informatie uit het gedragswetenschappelijke BIC-Assessment kan in het kader van de beoordeling of alsnog een verblijfsvergunning verleend moet worden op grond van klemmende redenen van humanitaire aard van belang zijn:

- De mate van worteling en verwestering in de Nederlandse samenleving.
- Medisch (psychische) klachten waarvoor het kind behandeld wordt en waarvoor behandeling in het land van herkomst onzeker is.

⁷⁵ Deze toets is ambtshalve van aard en kan alleen leiden tot een reguliere verblijfsvergunning.

⁷⁶ Dit is een niet-limitatieve lijst. Artikel 3.48, tweede lid, onder b, Vb 2000 stelt dat ook aan andere vreemdelingen dan die genoemd zijn in het eerste lid van deze bepaling een verblijfsvergunning verleend kan worden.

⁷⁷ B9/6 Vc 2000.

⁷⁸ B8/10 Vc 2000 en zie Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats 's-Hertogenbosch, 20 januari 2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BP1516, *JV* 2011/105.

⁷⁹ Zie voor een jurisprudentie-analyse E. Nissen, Het ‘best interests’-beginsel in de rechtspraak over artikel 8 EVRM, A&MR 2013 nr. 7, p. 337-343 en zie tevens A.M. Reneman, Het kinderrechtenverdrag krijgt tanden, A&MR 2011 nr. 8, p. 349-362 en C. van Os en D. Beltman, Kinderrechten in het migratierecht, in: M. Blaak e.a. (red.), Handboek Internationaal Jeugdrecht. Een toelichting voor rechtspraak en jeugdbeleid op het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind en andere internationale regelgeving over de rechtspositie van minderjarigen, Leiden, Defence for Children 2012, p. 681-689.

⁸⁰ EHRM, 6 juni 2010, *NJ* 2010/644, m.nt. S.F.M. Wortmann (*Neulinger en Shuruk t. Zwitserland*); EHRM 28 juni 2011, *JV* 2011/402, m.nt. Van Walsum (*Nunez t. Noorwegen*).

⁸¹ EHRM, 8 november 2016, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-168377>, *JV* 2017/2, m.nt. E. Hilbrink; en zie commentaar van Werner in: A&MR 2017, 1, p. 23-26 (*El Ghatet tegen Zwitserland*).

⁸² Vgl. Voorstel van wet van de leden Voortman en Kuiken tot wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 in verband met het verankeren van het belang van het kind: Kamerstukken II, 2015-2016, 35541, nr. 3.

- Langdurig verblijf.
- Gezinsomstandigheden of maatschappelijke omstandigheden in het land van herkomst die een ernstige bedreiging vormen voor de ontwikkeling van het kind.
- De kansen op een sterke achteruitgang van de ontwikkeling van het kind wanneer het zou moeten terugkeren naar het land van herkomst, gelet op scholing, sociaal netwerk, identiteitsontwikkeling, medisch (psychische) zorg, culturele verschillen.

3.5 Kindspecifieke bescherming in het terugkeerbesluit

Uit het onderzoek dat de IND doet ter beoordeling van het asielrelaas kan volgen dat een kind niet in aanmerking komt voor internationale bescherming zoals bedoeld in artikel 29, eerste lid, onder a of b, van de Vreemdelingenwet 2000, noch in aanmerking komt voor een vergunning op grond van klemmende redenen van humanitaire aard. De staatssecretaris neemt vervolgens twee besluiten 1) de afwijzing van de asielaanvraag en 2) een terugkeerbesluit met daarin een vertrektermijn. In de voorbereiding van het terugkeerbesluit moet rekening worden gehouden met het *non-refoulement*verbod (zie artikel 5 van de Terugkeerrichtlijn 2008/115/EG) - en dus of er bij terugkeer sprake is van een reëel risico op een minimale ernst van schade. In het terugkeerbesluit zou daarvoor enkel verwezen kunnen worden naar de beoordeling van het asielrelaas waarin is geoordeeld dat er geen recht is op verblijf op basis van een subsidiaire beschermingsgrond (zie paragraaf 3.3.3). Daarnaast vereist artikel 6 *jo.* artikel 5 van de Terugkeerrichtlijn (2008/115/EG) dat bij de tenuitvoerlegging van de richtlijn, dus bij het nemen van een terugkeerbesluit, rekening gehouden wordt met het belang van het kind. De terugkeerrichtlijn verplicht Nederland daarom om voordat het terugkeerbesluit wordt genomen te onderzoeken of het besluit om terug te keren binnen een bepaalde (vertrek)termijn in strijd is met de belangen van het kind. Dit vergt van de autoriteiten, in het kader van een zorgvuldige voorbereiding van een besluit (*ex* artikel 3:2 Awb), een nader onderzoek naar de terugkeeromgeving en (bijzondere) behoeften van de betrokken kinderen. Uit de Terugkeerrichtlijn, noch uit jurisprudentie van het Europees Hof van Justitie, vloeit voort dat er ook in dit geval een reëel risico op een minimale graad van ernst van schade aan de orde moet zijn voor wat betreft de vraag of terugkeer binnen een bepaalde vertrektermijn in het belang van het kind is. Dit betekent dat als bijvoorbeeld in een BIC-Assessment vastgesteld wordt dat terugkeer niet in het belang van het kind is, een terugkeerbesluit niet kan voldoen aan het vereiste dat het genomen moet zijn in het belang van het kind.

Het BIC-Assessment kan informatie bevatten waaruit blijkt dat, vanwege de bedreiging van de ontwikkeling van het kind, terugkeer niet in het belang van het kind is. Die informatie kan (voor de IND) aanleiding zijn om nader onderzoek te (laten) doen naar de terugkeeromgeving om te kunnen waarborgen dat het terugkeerbesluit in het belang van het kind wordt genomen (in overeenstemming met artikel 6 *jo.* artikel 5 van de Terugkeerrichtlijn)⁸³, dat wil zeggen, dat het kind binnen een bepaalde termijn kan terugkeren naar het land van herkomst waarbij zijn of haar belang is gediend.⁸⁴ Artikel 7, tweede lid, van de Richtlijn 2008/115/EG voorziet vervolgens

⁸³ Vgl. het onderzoek van Defence for Children en de Rijksuniversiteit Groningen naar de terugkeeromgeving van kinderen die reeds naar Armenië zijn uitgezet: M. Goeman, M.A. Vegter, A.E. Zijlstra, G.T. Bonhage-Talsma, "Ik wil terug naar Nederland". Monitoring van teruggekeerde gewortelde kinderen in Armenië, Defence for Children: 2017.

⁸⁴ Er zou voor het onderzoek in de besluitvorming bijvoorbeeld gebruik gemaakt kunnen worden van de zogenaamde 'Child notices' van UNICEF: zie <https://www.unicef.nl/wat-doet-unicef/kinderrechten-in-nl/child-notices/#>. Ook kan de notitie van Nidos uit 2012, 'Een duurzaam (terugkeer) perspectief voor ama's', daarbij als uitgangspunt dienen voor alleenstaande kinderen en, omdat onderscheid niet geoorloofd is, voor kinderen uit gezinnen. Zie ook voor onderzoek naar de terugkeeromgeving van kinderen: D. Zevulun, M.E. Kalverboer, A.E. Zijlstra, W.J. Post & E.J. Knorth, Returned migrant children in Kosovo and Albania: Assessing the quality of childrearing from a non-Western perspective, *Cross-Cultural Research*, 2015, 49(5), p. 489-521, DOI: 10.1177/1069397115608173.

in de mogelijkheid om de vertrektermijn op te schorten in verband met specifieke individuele omstandigheden, bijvoorbeeld wanneer het besluit schoolgaande kinderen betreft. Indien de staatssecretaris de bedreiging van de ontwikkeling in de terugkeeromgeving betwist dient hij daartoe een contra-expertise te overleggen (zie paragrafen 2.3 en 2.4).⁸⁵

In het BIC-Assessment kunnen de volgende aanwijzingen staan die kunnen leiden tot de conclusie dat terugkeer binnen een bepaalde vertrektermijn niet in het belang van het kind is:

- De mate van worteling en verwestering in de Nederlandse samenleving.
- Medisch (psychische) klachten waarvoor het kind behandeld wordt en waarvoor behandeling in het land van herkomst onzeker is.
- De afwezigheid van een sociaal- familienetwerk in het land van herkomst.
- De kansen op een sterke achteruitgang van de ontwikkeling van het kind wanneer het zou moeten terugkeren naar het land van herkomst, gelet op scholing, sociaal netwerk, identiteitsontwikkeling, medisch (psychische) zorg, culturele verschillen, discriminatie.

⁸⁵ Vgl. in drie Dublin-zaken: Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Roermond, 19 januari 2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:436; Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Amsterdam, 5 augustus 2016, AWB 16/15687 en AWB 16/15690, *JV* 2016/266, m.nt. A.W. Eijkelboom en G. Lourens en Rechtbank 's-Gravenhage, zittingsplaats Zwolle, 23 december 2016, ECLI:NL:RBOVE:2016:5126.